

Andreas Aarflot:

Bisperåd og kirkestyre. Bispemøtets rolle i den norske kirkestrukturen 1917–1977

Eide forlag, Bergen 2011

Kirkehistorisk forskning på endringer i den kirkelige strukturen er det lite av. Det er etter hvert en god del forskning på den såkalte "reformbevegelsens" historie, men stort sett er det debatten forut for endringer i kirkestrukturen som har vært i fokus. Når nye kirkelige organer er på plass, har de på en måte vært tatt for gitt.

Særlig mangler det forskning på hvordan etableringen av kirkelige organer fra menighetsmøtet (1873) og framover har ført til endringer i Den norske kirke, og hva slags endringer det er tale om. Det kan være endringer på mange plan. Hvordan har etablering av kirkelige organer endret det statlige kirkestyret? Hvordan har etablering av kirkelige organer endret forholdet mellom presteskap og menighet? Hvordan har etablering av kirkelige organer endret balansen mellom frivillige kirkelige organisasjoner og foreninger og den offisielle kirkestrukturen? Eller kanskje spørsmålene heller må stilles andre veien: Forteller etablering av kirkelige organer om endringer i statsmakten og på det politiske feltet? Var forholdet mellom prest og menighet endret slik at etablering av kirkelige organer var en konsekvens av dette? Og så videre. Dette kunne åpne for perspektiver på nyere norsk kirkehistorie som analyserer embetsmannskirkens og øvrighetskirkens gradvise avvikling, og framveksten av en kirke som i langt større grad slapp lekfolket til i kirkestyret gjennom valgte rådsorganer. I dag tales det om et kirkelig demokrati eller om demokratisk valgte styringsorganer i kirken, og om balanse og samvirke mellom "embete" og "råd". Tidligere var kirken styrt av Kongen gjennom biskopene som "Geistlige Overøvrigheds personer".

Andreas Aarflot har skrevet bispemøtets historie i perioden 1917–1977. Tar man med det

første uformelle bispemøtet i 1877 dekker boken de hundre første år av Bispemøtets historie. Fra 1977 overtok forfatteren av boken vervet som Bispemøtets preses. Han har valgt å avslutte framstillingen før han selv trer inn i historien for fullt.

Selv om Bispemøtet har vært en formell del av kirkestrukturen i Den norske kirke siden 1934, var det langt fra selvfølgelig at en slik institusjon skulle bli etablert innenfor rammen av det statlige norske kirkestyret. Aarflot viser at det statlige kirkestyret ved departementet ofte foretrakk å forholde seg til de enkelte biskopene, ikke til Bispemøtet. Aarflot gir en rekke eksempler på saker hvor departementet valgte å høre biskopene enkeltvis, ikke Bispemøtet, mens Bispemøtets strateger ønsket å koordinere biskopenes votum slik at det slo sterkere igjennom. Denne "stillingskrigen" mellom Bispemøtet og departementet kommer klart til syne i Aarflots framstilling. Bispemøtet ble ikke anerkjent av departementet som det tunge kirkelige organet det selv ønsket å være.

Nå var det kanskje Bispemøtets ledende strateger med Eivind Berggrav i spissen, som ønsket å bygge opp Bispemøtet til å fylle en slik sentral rolle. Aarflot viser nok av eksempler på at enkelte biskoper ikke så lett lot seg innordne i folden. Det mest kjente eksempelet er Kristian Schjelderups opptreden i den såkalte "helvetesdebatten", som må ha vært en stor belastning på kollegiale forhold internt i Bispemøtet. Også i spørsmålet om ordinasjon av kvinnelige prester avvek et mindretall fra Bispemøtets flertall. Dette viser at det ikke bare for departementet kunne gjøre en forskjell om man henvendte seg til biskopene enkeltvis eller til Bispemøtet. Også for biskopene var det en spenning mellom selvstendig ansvar og myndighet som biskop og embetsmann, og kollegialt ansvar for ledelse av Den norske kirke i fellesskapet av biskoper.

Aarflot viser også hvordan Bispemøtet tross departementets tilbakeholdenhet med å tillegge det formell betydning og gi det formelt ansvar

og myndighet likevel klarte å etablere seg som et strategisk organ i Den norske kirke. I tiden før etableringen av Kirkerådet (1969) og Kirkemøtet (1984) kom mange viktige kirkelige initiativ fram gjennom Bispemøtet. Her er det nok å nevne etableringen av Mellomkirkelig Råd for Den norske kirke med sine nemnder, og etableringen av Norsk menighetsinstitutt, begge deler på 1950-tallet. Aarflot kaller Bispemøtet en "clearingsentral for kirkelige initiativ".

Bispemøtet fikk også en viktig rolle i offentligheten som talerør for Den norske kirke. Et gjennombrudd i så måte kom med biskopenes felles hyrdebrev under annen verdenskrig, og siden biskopenes embetsnedleggelse. Gjennom årene har Bispemøtet uttalt seg om en rekke kirkelige spørsmål, av både læremessig og annen karakter, og om viktige samfunnsspørsmål med etisk relevans.

Når det gjelder utviklingen av Den norske kirke og dens ordninger, har Bispemøtet vært en aktiv medspiller til den frivillige kirkelige reformbevegelsen. Biskopene har nok hatt ulike holdninger til utviklingen av en kirkelig rådsstruktur, men noen av de ledende strategene i reformbevegelsen har vært biskoper.

Et interessant trekk ved utviklingen av de kirkelige organene i Den norske kirke er at de ofte har vokst fram som frivillige og uformelle organer først og deretter blitt formalisert. Det ble etablert en rekke frivillige menighetsråd som arbeidsorganer i menighetsarbeidet lenge før lovfesting av menighetsrådsinstitusjonen i 1920. Bispemøtet er også et eksempel på dette: Både bispemøtet i 1877 og bispemøtene fra 1917 til 1933 var uformelle drøftingsmøter. Først fra 1934 formaliseres Bispemøtet som kirkelig organ. Aarflot redegjør oversiktlig og greit om framveksten av bispemøter og etableringen av Bispemøtet som organ, samt hvilke formelle rammer som gjaldt for Bispemøtets virksomhet. Gnisningene med det statlige kirkestyret gis et eget kapittel.

Det andre tyngdepunktet i boken ligger på Bispemøtets virksomhet, Bispemøtet som initiativtaker til kirkelige tiltak, som pådriver i økumenisk arbeid og som offentlig røst på vegne av kirken i uttalelser. Egne kapitler er viet Bispemøtets arbeid med kirkens gudstjenester

og liturgier, arbeidet med etablering av nye tjenestekategorier i kirken og spørsmålet om kvinners tjeneste i kirken.

Boken innledes med et oversyn over biskopenes plass i reformasjonstidens kirkeordning og avsluttes med en refleksjon omkring Bispemøtet som kollegialt felleskap "i spenning og respekt". Til slutt tegnes bildet av de to ledende profilene i Bispemøtets første 60 år, Eivind Berggrav og Johannes Smemo. Smemo avløste Berggrav som Bispemøtets preses. Til sammen innehadde disse to lederskapet i Bispemøtet i over 30 år.

Boken kaller på en oppfølger som kan føre historien videre fram. Mange av de tråder som spinnes i boken, fører videre fram: Liturgirevisjonen og salmeboken fullføres i den følgende perioden. Bispemøtets rolle endres når Kirkerådet og senere Kirkemøtet etableres. Hvordan finner Bispemøtet sin plass i forhold til den nye synodale strukturen i Den norske kirke? Også forholdet mellom Bispemøtet og den enkelte biskop er tematisert i den følgende fasen, noe som blant annet medvirket til at det ble nødvendig å avklare "Myndighetsrelasjoner i Den norske kirke" (2001). Bispemøtets 100-årsjubileum vil falle sammen med 500-årsjubileet for reformasjonen i 2017, fem år etter de påtenkte grunnlovsendringene hvor bispeembetet avvikles som statlig embete forankret i grunnloven. Det gir perspektiver til en historie hvor biskopene og etableringen av Bispemøtet har bidratt til at Den norske kirke har fått en organisatorisk struktur som gradvis er blitt moden for selvstendigjøring i forhold til statsapparatet. Aarflot forteller begynnelsen av denne historien, medvirket aktivt i fortsettelsen av den og er engasjert observatør av det som kan komme til å fullføre denne utviklingen de nærmeste årene.

Andreas Aarflot har sjeldne forutsetninger for å skrive Bispemøtets historie ut fra sin fagbakgrunn som kirkehistorisk forsker og sitt tjuenårige virke som Bispemøtets preses (1978–1998). Boken er et verdifullt tilskudd til Den norske kirkeorganisasjonens historie i nyere tid.

PER KRISTIAN ASCHIM

Stephanie Dietrich, Kari Karsrud Korslien og
Kjell Nordstokke (red.):
Diakonen – Kall og profesjon
Tapir akademisk forlag, Trondheim 2011

Endelig er den første fagboken med hovedfokus på diakonen kommet på norsk. Målet med boken er å tegne et tydeligere bilde av hvem diakonen er, og yrket diakonen utøver. Boken er en artikkelsamling skrevet av ansatte ved Diakonhjemmet Høgskole og diakoner i felten, og er en oppfølger av *Diakoni – en kritisk lesebok* som kom i 2009. Det har vært utdannet diakoner i landet siden 1868, og det er på høy tid at det kommer en bok om diakonens profesjon. Dette er et solid og prisverdig innholdsmettet bidrag.

Tittelen beskriver diakoniyrket gjennom to hovedbegreper, kall og profesjon. Kallet forstås som den kirkelige og personlige dimensjonen ved profesjonen, og framstilles som avgjørende for diakonens identitet. Profesjonsbegrepet presenteres som “at diakoner er yrkesutøvere som har spesifikk fagkompetanse, og forholder seg til de rammer tjenesten gir i det offentlige rom” (s 7).

Boken argumenterer for at diakonen har en avgjørende plass i utviklingen av kirkens diakoni. Den er en samling med 19 bidrag, som etter mitt syn kan deles inn i følgende hovedtemaer: *Diakoners praktiske arbeidshverdag, bibelsk-historisk bakgrunn og systematisk-teologiske grunnlag for diakontjenesten, ulike perspektiv på diakontjenesten i Den norske kirke (DnK), etiske utfordringer og til slutt metodiske overveielser i diakonalt arbeid.*

Jeg går ikke inn i hver artikkel, men vurderer artikkelsamlingen som helhet. Etter min mening lykkes den i å gi en bred framstilling av diakonens praksis, historie og rammer for arbeidet ikke minst i DnK. Artikkelsamlingens styrke er at den presenterer både diakoners stemmer fra den praktiske hverdagen og empirisk og tradisjonell diakoniforskning. Artikkelsamlingen har i tillegg aktualitet ved at den bringer inn argumenter for hvordan kirken kan styrke diakonien, blant annet gjennom diakonalt lederskap i DnK. Videre belyser den etiske utfordringer knyttet til dia-

konitjenesten, lovverk og rammer for diakonitjenesten i DnK.

Det gir best oversikt å lese boken fortløpende, men artiklene kan også leses separat og gjerne flere ganger. Artiklene er solide, innholdsrike og gir sentral informasjon om de aktuelle temaene. Her er kunnskap som gir nytt og kjærkomment overblikk over diakonens forankring, historie og virke.

“Diakonen – kall og profesjon” henvender seg til en bred leserkrets innen diakoni og helse- og omsorgsfeltet. Alle som er opptatt av kirkens praksis og hvordan evangeliet uttrykkes i handling gjennom relasjoner og fellesskap, vil ha glede av boken. Her er nyttig kunnskap om hvordan diakonens forankring i kirken, eller manglende forankring, påvirker teologien. Boken argumenterer for at det ikke bare er diakonen som lider under en uklar forankring, men teologien påvirkes også hvis kirken ikke inkluderer det sosialetiske, praktiske ansvaret. Den teologiske forståelsen blir teoretisk uten refleksjoner om menneskers praktiske liv. Dette får betydning for hele kirkens uttrykk.

Som første bok om “diakonen” er den også et viktig bidrag for styrke diakonene som gruppe, som en profesjonell sammenslutning med en kirkelig identitet. Diakonien omtales gjerne som viktig, men flere artikler i boken peker på at diakonene i praksis blir gitt en usikker plass. Denne boken er med på å gi innsikt om diakonenes vilkår. Etter mitt syn er det viktig at diakoner ikke bare blir sett på som enkelt-individer med et særskilt moralsk engasjement, men at de er en samlet profesjonsgruppe med historisk og kirkelig forankring.

Innledningsvis nevnte jeg ordparet “kall og profesjon”. Dette er et fruktbart begrepspar. Det snakkes lite om kall i vår tid, og flere har tatt til orde for at kallet er forsvunnet fra både sykepleierne, lærerne og nå også prestene. Tittelen henter fram igjen kallsbegrepet og indikerer at kallet fremdeles løftes fram i diakonien. På den andre siden skrives det lite utdypende om kall i artiklene. Profesjonsteorier brukes også i liten grad eksplisitt for å belyse ulike sider ved diakonen som profesjon. Profesjonsteorier kan være et viktig redskap for å belyse sentrale sider ved diakonens virke. Implisitt løftes likevel

vesentlige sider ved kall og profesjon fram. For øvrig er det hovedvekt på diakonitjenesten i DnK i artikkelsamlingen, men den berører også både internasjonal og institusjonsdiakoni. Jeg anbefaler boken på det varmeste for alle som er opptatt av kirkens troverdighet i møte med mennesker, både i menigheter og i samfunn, nasjonalt og globalt. I tillegg er boken glimrende som pensum for diakonale utdanningsinstitusjoner. Det er unikt at det i én bok er samlet både diakoners arbeidserfaringer og teologisk, historisk, empirisk og tradisjonell diakoniforskning, i tillegg til etikk, lovverk og andre rammer for utøvelsen.

MARIANNE RODRIGUEZ NYGAARD

Elisabeth Torp og Gaute Brekken (red.):

Grenser som skaper. Hvordan møte utsatte og sårbare ungdommer i trosopplæringen

Oslo: IKO-forlaget AS, 2010

”Grenser som skaper” er i følge biskop Solveig Fiske ment å være en bok som bidrar til ”å være en trygg voksen som kan kommunisere rundt temaer det er krevende å snakke om”. Målgruppa for boka er voksne trosopplærere og andre ledere i kirkelig barne- og ungdomsarbeid. Boka består av tretten artikkelbidrag. Disse behandler blant annet temaer som utviklingspsykologiske perspektiver, skam, seksualitet, sosiale arenaer, maktanvendelse, unge ledesesårbarhet og seksuelle overgrep. Boka har avslutningsvis to kapitler med metode- og ressursmaterieell.

Boka kjennetegnes ved å ville favne vidt – og den makter å fokusere på mange, viktige og høyst relevante temaer som samsvarer med

hva tittel og målsetting inviterer til. Artiklene er av ulik art. Noen er preget av en tydelig faglig forankring og begrunnelse. Andre har mer karakter av å være erfaringsbasert eller journalistisk i sin genre. Dette oppleves stort sett som en rikdom og gir innholdet et levende og vekslende preg, noe jeg tror er nødvendig for å holde på leserens oppmerksomhet når så vidt mange temaer behandles. Jeg vil peke på to artikler som både synliggjør spennet i genre, og som jeg opplever som viktige bidrag. Kristin Gunleiksrud bruker i sin artikkel en original og humoristisk tilnærming til å reflektere over hva som kjennetegner en trygg voksen, nemlig professor Humlesnurr fra ”Harry Potter”-bøkene og moren til Laffen i Alf Prøysens vise. Humoren og livsvisdommen som formidles er eksemplarisk i å gi dannende bilder til målgruppa. Birgitte Lerheim skriver om ”Felleskap på godt og gale”. Hun anvender på sin side teologisk og filosofisk materiale på en grundig måte, men holder samtidig leseren fast i det praksisnære ved å anvende situasjonsbeskrivelser som et gjennomgående element.

Formidling av metode- og ressursmaterieell ut fra en så vidt bred tematisk innfallsvinkel er krevende. Derfor skal det mot til å prøve seg på dette, og det bør krediteres. Så kan materiellet være viktige byggesteiner til å utvikle et materiale som er anvendbart i den lokale sammenhengen.

Boka er leseverdig og viktig inn i det feltet den skriver, og kan i så måte anbefales. En undring har jeg imidlertid: Boka er skrevet med tanke på arbeid med trosopplæring. Bokas artikkelforfattere er i stor grad prester og andre som er godt faglig skolerte innenfor teologifeltet. Hvorfor er da den teologiske refleksjonen knyttet til mange av temaene så å si fraværende som en eksplisitt faktor? Det er noen hederlige unntak i så måte – blant annet de to artiklene jeg har nevnt. Selv om den verdimessige forankringen i en kristen livsforståelse og antropologi er tydelig tilkjennegitt, så tror jeg likevel at trosopplærere og ledere i kristent barne- og ungdomsarbeid ville satt pris på en bedre hjelp til å forankre en del av temaene mer eksplisitt innenfor et bibelfundert og teologisk perspektiv.

TORMOD KLEIVEN